

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті висвітлено необхідність здійснення управління фінансовими ризиками підприємства, їх характеристика і класифікація. Зазначено принцип і алгоритм управління, а також запропоновані певні заходи для вдосконалення політики управління фінансовими ризиками на підприємстві для попередження негативного ходу розвитку подій.

Постановка проблеми. Події, які сьогодні складаються в фінансовому житті, а саме світова фінансова криза, спонукають до прийняття нових рішень в діяльності суб'єктів господарювання. Хоча більшість видатних економістів, провідних і кваліфікованих спеціалістів стверджують, що зараз кризові явища мають тенденцію до спаду, все одно ми не повинні виключати можливість їх повторення. Таким чином, у майбутньому ми маємо бути готовими до виникнення нових криз в силу циклічності розвитку економіки. Тому ми маємо зробити усе можливе, щоб уникнути або мінімізувати такий хід розвитку подій в наступних роках. Усе це безпосередньо пов'язане із фінансовими ризиками, що не були враховані, реалізувалися в реальності і певною мірою призвели до розвитку світової фінансової кризи. Будь-яка фінансова діяльність пов'язана з ризиком, тому питання управління фінансовими ризиками набуває останніми роками дедалі більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Про необхідність управління фінансовими ризиками наголошують зарубіжні та вітчизняні вчені. Питання фінансових ризиків та шляхів їх управління та нейтралізації досліджується у роботах І.Б. Чайкіна, В.В. Вітлінського, І.Т. Балабанова, М.С. Клапківа, В.В. Шахова Г.Ф. Шершеневича, М.Я. Шимінової, В.С. Щербини, В. Янішена, Р. Дж. Хобарта, Б. Едвардса, Т. Райса, Б. Койлі, а також інших науковців, що торкалися

даної проблематики.

Формування цілі статті. Метою статті є охарактеризувати методи управління фінансовими ризиками, шляхи їх нейтралізації й запропонувати удосконалення методики управління ризиками на підприємствах України в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період розвитку України характеризується намаганням інтегруватися у світові ринки товарів та послуг. Одним з провідних напрямків у цьому процесі є залучення країни до глобальної фінансової системи. Фінансові ринки - своєрідна «кровоносна система», індикатор стабільності економіки держави, вони визначають ступінь розвитку самого суспільства. Від безкризового поступального розвитку фінансових ринків залежить добробут кожного окремого громадянина України.

Незважаючи на досить тривалий час функціонування фінансових відносин, вітчизняна наука сьогодні стоїть перед необхідністю створення системи управління фінансовими ризиками в умовах ринкової економіки. Така необхідність визначена наступними об'єктивними причинами: (а) фактична відсутність ринків фінансових послуг у радянській період розвитку України; (б) декларативна „безризиковість” планової економіки; (в) несформованість ринків фінансових послуг у сучасній Україні; (г) динамічність розвитку цих ринків, що включає в себе розвиток традиційних інститутів і появу нових секторів ринків фінансових послуг.

В Україні масштабних розробок щодо вирішення проблем управління фінансових ризиків не провадилося, хоча окремих статей стосовно видів управління останніх досить багато.

Щоб зрозуміти вирішення поставленої проблеми необхідно надати визначення, характеристику і класифікацію об'єкта управління. Збільшення ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства пов'язано з швидкою зміною економічної ситуації в країні і кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій і інструментів.

Фінансовий ризик виникає у сфері відносин підприємств з банками та іншими фінансовими інститутами. Вони зв'язані з ймовірністю втрат яких-небудь грошових сум або їх недоотриманням. Фінансовий ризик є однією з найбільш складних категорій, яка пов'язана з здійсненням господарської

діяльності, якій властиві наступні основні характеристики: економічна природа, об'єктивність прояву, ймовірність реалізації, невизначеність наслідків, очікувані несприятливі наслідки, суб'єктивність оцінки, варіабельність рівня.

Названі характеристики категорії фінансового ризику дозволяють наступним чином сформулювати його поняття: під фінансовим ризиком підприємства розуміється ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу чи капіталу у ситуацій невизначеності умов здійснення його фінансової діяльності.

Фінансові ризики можна класифікувати наступним чином:

1) Ризик зниження фінансової стабільності. 2) Ризик неплатоспроможності (або ризик незбалансованої ліквідності) підприємства. 3) Інвестиційний ризик. 4) Інфляційний ризик. 5) Процентний ризик. 6) Валютний ризик. 7) Депозитний ризик. 8) Кредитний ризик. 9) Податковий ризик. 10) Структурний ризик. 11) Криміногенний ризик. 12) Інші види ризиків.

Управління фінансовими ризиками підприємства являє собою процес передбачення і нейтралізації їх негативних фінансових наслідків, пов'язаних з їх ідентифікацією, оцінкою, профілактикою і страхуванням. Управління фінансовими ризиками підприємства засноване на певних принципах, основними із яких є:

1. Усвідомлення прийняття ризиків. Фінансовий менеджер повинен усвідомлено йти на ризик, якщо він сподівається отримати відповідний дохід від здійснення фінансової операції. Звичайно, по окремих операціям після оцінки рівня ризику можна застосувати тактику « уникнення ризику » , але повністю виключити ризик з фінансової діяльності підприємства неможливо. 2. Управління ризиками, що приймаються. До складу портфеля фінансових ризиків повинні включатися переважно ті з них, що піддаються нейтралізації в процесі управління незалежно від їх суб'єктивної чи об'єктивної природи. 3. Незалежність управління окремими ризиками. Ризики є незалежними один від одного і фінансові втрати по одному з ризиків портфеля не обов'язково збільшить ймовірність настання ризикового випадку по іншим фінансовим ризикам, тобто фінансові втрати по різним видам ризиків є незалежними один від одного і в процесі управління ними вони повинні нейтралізуватися індивідуально.

4. Співставлення рівня ризиків, що приймаються з рівнем доходності фінансових операцій. Підприємство повинно приймати в процесі здійснення

фінансової діяльності лише ті види фінансових ризиків, рівень яких не перевищує відповідного рівня доходності по шкалі «дохідність – ризик» . 5. Співставлення рівня ризиків, що приймаються з фінансовими можливостями підприємства. Очікуваний розмір фінансових втрат підприємства, що відповідає тому чи іншому рівню фінансового ризику, повинен відповідати тій частці капіталу, яка забезпечує внутрішнє страхування ризиків.

6. Економічність управління ризиками. Витрати підприємства на нейтралізацію відповідного фінансового ризику не повинні перевищувати суму можливих фінансових збитків по ньому навіть при найвищому ступені ймовірності настання ризикового випадку.

7. Врахування факторного часу в управлінні ризиками. Чим довший період здійснення фінансових операцій, тим ширший діапазон супутніх їй ризиків, тим менша можливість забезпечити нейтралізацію їх негативних фінансових наслідків за критерієм економічності управління ризиками.

8. Врахування фінансової стратегії підприємства в процесі управління ризиками.

9. Врахування можливості передачі ризиків. Прийняття ряду фінансових ризиків є неспівставним з фінансовими можливостями підприємства по нейтралізації їх негативних наслідків при ймовірнісному настанні ризикового випадку.

Політика управління фінансовими ризиками являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, яка полягає в розробці системи заходів по нейтралізації можливих фінансових наслідків ризиків пов'язаних із здійсненням різноманітних аспектів фінансової діяльності.

На нашу думку алгоритм політики управління фінансовими ризиками на підприємстві має складатися з наступних кроків:

1. Ідентифікація окремих видів ризиків пов'язаних з фінансовою діяльністю підприємства. Процес ідентифікації окремих видів фінансових ризиків здійснюються за наступними трьома етапами: на першому етапі в розрізі кожного напрямку фінансової діяльності (окремих видів фінансових операцій) визначають властиві їм зовнішні чи систематичні види фінансових ризиків; на другому етапі визначається перелік внутрішніх або несистематичних (специфічних) фінансових ризиків, які властиві окремим видам фінансової діяльності або намічених фінансових операцій підприємства (ризик зниження фінансової стабільності, ризик неплатоспроможності, структурний ризик,

кредитний ризик); на третьому етапі формується запропонований загальний портфель фінансових ризиків, що пов'язані з майбутньою фінансовою діяльністю підприємства (що включають можливі систематичні і несистематичні фінансові ризики).

2. Оцінка широти і достовірності інформації, необхідної для визначення рівня фінансових ризиків. Вибір методів оцінки рівня фінансових ризиків, а також надійності її результатів багато в чому визначають використовувану в цих цілях інформаційну базу. В процесі оцінки якості цієї інформаційної бази перевіряється її повнота для характеристики окремих видів ризиків; можливість побудови необхідних рядів динаміки (для оцінки рівня ризику, що проявляються в динаміці - інфляційного валютного, процентного); можливість співставної оцінки сум фінансових збитків на єдиному рівні цін; надійність джерел інформації (власна інформаційна база, статистичні дані, що публікуються). Недостовірна чи неякісна інформаційна база, яка використовуються в процесі оцінки рівня фінансових ризиків посилює суб'єктивізм такої оцінки, а відповідно знижує ефективність всього наступного процесу ризик-менеджменту.

3. Вибір і використання відповідних методів оцінки ймовірності настання ризикової події по окремим видам фінансових ризиків.

4. Визначення розміру можливих фінансових збитків при настанні ризикової події по окремим видам фінансових ризиків. Розмір можливих фінансових збитків визначається характером здійснення фінансових операцій, обсягом задіяних в них активів (капіталу) і максимальним рівнем амплітуди коливання доходів при відповідних видах фінансових ризиках.

5. Дослідження факторів, що впливають на рівень фінансових ризиків підприємства. В процесі дослідження фактори, що впливають на рівень фінансових ризиків поділяють на об'єктивні (фактори зовнішнього характеру) і суб'єктивні (фактори внутрішнього характеру). В процесі дослідження окремі фактори розглядаються по кожному виду фінансових операцій підприємства. Крім того в процесі дослідження визначається чутливість реагування рівня фінансового ризику на зміну окремих факторів.

6. Встановлення гранично допустимого рівня фінансових ризиків по окремих фінансових операціях і видах фінансової діяльності. Він встановлюється в розмірі окремих видів фінансових операцій з врахуванням відповідного менталітету керівників і фінансових менеджерів підприємства (їх

прихильність до використання консервативної, помірної чи агресивної фінансової політики по окремим видах фінансової діяльності).

7. Вибір і використання внутрішніх механізмів в нейтралізації негативних наслідків окремих видів фінансових ризиків. Система таких внутрішніх механізмів включає різні методи їх профілактики, заходи по самострахуванню окремих видів фінансових ризиків.

8. Вибір форм і методів страхування окремих фінансових ризиків підприємства. В процесі такого страхування, що здійснюються спеціальними страховими компаніями, ризики, які страхуються з значними розмірами можливих фінансових втрат “передаються” частково або повністю іншим суб’єктам господарювання.

9. Оцінка результатів нейтралізації і організації моніторингу фінансових ризиків. Система показників результативності нейтралізації негативних наслідків окремих видів фінансових ризиків включає рівень можливих фінансових втрат, що нейтралізуються; економічність нейтралізації (співвідношення витрат на її здійснення до розміру можливих втрат); оцінку сукупного ризику фінансової діяльності підприємства з врахуванням заходів по їх нейтралізації та інші. Поточний нагляд за фінансовими ризиками включається до загальної системи моніторингу фінансової діяльності підприємства.

Розроблена на підприємстві політика управління фінансовими ризиками може бути оформлена у вигляді спеціального документу – “бізнес-плану ризик-менеджменту”, в якому відображаються наступні основні розділи:

- фінансова ідеологія підприємства в частині прийняття ризиків, що відображається в фінансовій стратегії і фінансовій політиці по основним аспектам його діяльності;
- основні види ризиків, що властиві фінансовій діяльності підприємства (портфель фінансових ризиків підприємства, який складений за результатами їх ідентифікації в розрізі видів фінансової діяльності і основних фінансових операцій);
- групування видів фінансових ризиків за ступенем ймовірності їх виникнення і можливого розміру фінансових втрат при настанні ризикового випадку;
- рекомендовані форми нейтралізації ризиків окремих напрямів фінансової діяльності і основних фінансових операцій;
- проект бюджету по нейтралізації фінансових ризиків з розрахунком

ефективності витрат;

- проект заходів (з вказанням терміну їх здійснення і відповідальних осіб) по забезпеченню нейтралізації фінансових ризиків і їх моніторингу [2].

Дуже важливою є нейтралізація фінансових ризиків. Для цього ми пропонуємо використовувати механізм внутрішньої нейтралізації, а саме такі його напрями:

1. Уникнення ризику, цей напрям нейтралізації фінансових ризиків є найрадикальнішим.

2. Лімітування концентрації ризику.

3. Хеджування.

- хеджування з використанням ф'ючерсних контрактів.
- хеджування з використанням опціонів.
- хеджування з використанням операції "своп".

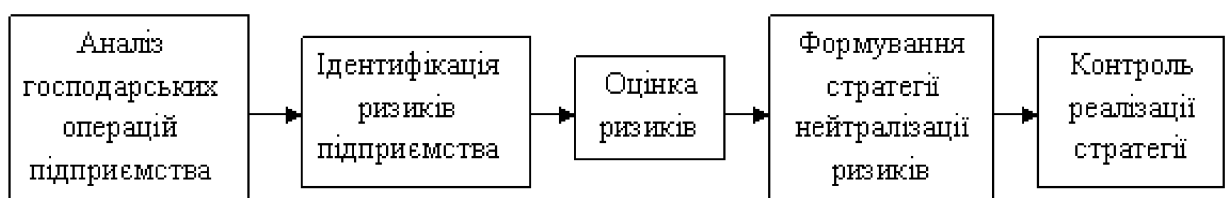
Справляє свій вплив і діяльність хеджових фондів, що визначається як ризикована, бо передбачає операції з похідними фінансовими інструментами. Як зазначає Я. Новодворський: «Багато фондів спеціалізуються на різних ринкових секторах, у тому числі технологічному, біотехнологічному, фінансовому, телекомунікаційному тощо. Крім того, існують фонди, які спеціалізуються на високодохідних облігаціях, цінних паперах, що конвертуються, а також на арбітражних операціях у ході злиттів і поглинань та управлінні політичним ризиком» [7].

4. Диверсифікація.

5. Розподіл ризиків. невисока.

7. Інші методи внутрішньої нейтралізації фінансових ризиків.

Для удосконалення методики управління фінансовими ризиками на підприємствах України в умовах ринкової економіки ми пропонуємо здійснювати постійний моніторинг інформаційного простору на можливість появи новаторських методів оцінки, аналізу і нейтралізації ризиків, ретельно слідкувати за виконанням політики управління, а її саму здійснювати за наступною схемою:

Схема 1. Стратегія управління підприємством

Висновки. Отже, управління фінансовими ризиками на підприємствах України в умовах ринкової економіки є дуже важливим аспектом їх фінансово-господарської діяльності. Не запровадження відповідної політики на підприємстві може призвести до його значних збитків або взагалі до банкрутства і наступної ліквідації суб'єкта господарювання. Така ситуація може призвести до негативних наслідків в цілому по країні, а то й взагалі до розвитку фінансової кризи.

Саме тому ми пропонуємо здійснювати політику управління фінансовими ризиками за вище вказаною схемою і постійно її вдосконалювати. Врахування, прогнозування і аналіз фінансових ризиків в діяльності підприємств дозволить попередити, уникнути або мінімізувати наслідки розвитку небажаних подій.

Список літератури

1. Балабанов Т. И. Риск-менеджмент. — М., 1996. — С. 24.
2. Тони Райс, Брайн Койли Финансовые инвестиции и риск: Пер. с англ. —К.: Торгово-издательское бюро ВНУ, 1995. — 592 с.
3. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.korpyka.org.ua>
4. Аналітичні огляди [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://vet-al.if.ua>
5. Управління фінансовими ризиками держави [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/921/>
6. Матвійчук А. В. Економічні ризики в інвестиційній діяльності: Монографія. — Вінниця, 2002. — С. 36.
7. Новодворський Я. Сучасні тенденції діяльності хедж-фондів як лідерів глобального інвестиційного середовища // Економіка України. — 2006. — № 12. — С. 62—67.
8. Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д., Булгакова С. О., Куліш А. П. Фінанси підприємств: Підручник. — 6.вид., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2006. — 552 с.

